

Ny vår för demokratin?

Den ”Arabiska Våren” avslöjar bristerna i den konservativa demokratiseringsstrategin och förhoppningarna spirar. Men tidigare erfarenheter tyder på, att det är den liberala strategin som kommer ta över och att vårens blommor kommer att vissna. Finns det något alternativ?

Strategiernas roll

I mitten av sjuttioalet blev den fredliga övergången från fascism till liberal demokrati längs medelhavsområdets norra kuster, speciellt i Spanien, en modell för den liberala demokratiseringsstrategi som sedan dominerat i det globala Syd och Öst. Genom internationellt stöd till förhandlingar mellan moderata dissidenter och reformistiska makthavare om att hålla massorna utanför och att decentralisera och privatisera offentlig verksamhet – så att ingen av parterna skulle drabbas utan tvärt om gynnas – kunde oftast alla utom diktatorerna själva enas om att i varje fall in princip stödja liberala institutioner för frihet, val, civilsamhälle och rättssäkerhet. Teoretiker som Juan Linz, Alfred Stepan, Guillermo O’Donnell och Philippe Schmitter stod i spetsen.

Men den liberala strategin spred sig aldrig till Medelhavets södra och östra kuster – till länder som Algeriet, Libyen, Egypten och Syrien. Här dominerade Västmakternas rädsla för muslimer och instabilitet, varför man istället valde den konservativa demokratiseringsstrategin. Dess grundbult är Samuel Huntingtons argument från sextioalet att man måste prioritera ”politics of order” genom starka statliga institutioner. Annars kommer stigande förväntningar om social och ekonomisk utveckling liksom frihet och demokratiska val att leda till politisk oro.

Detta argument motiverade en rad så kallade medelklasskupper, från Indonesien till Latinamerika. Men militärt uppbackade teknokrater gjorde inte saken bättre utan ledde till mer maktmissbruk, konflikt och fattigdom. Dessutom förlorade de värsta av Huntingtons orosmakare det kalla kriget och Francis Fukuyama skrev ”The End of History”. Men 1992 svarade Huntington med essän ”The Clash of Civilisations”. Och epigonernas slutsats var att både muslimer och nationalisterna använde religion och etnicitet till att missbruka frihet och allmänna val, varför dessa institutioner fortsatt måste begränsas. De vanligaste exemplen var Iran från 1979, och Balkan och Algeriet från 1990.

Även Världsbanken och UNDP talade tyst om demokrati och högt om ”good governance”. Och fortfarande går uppåtgående medelklass, media och självutnämnda civilsamhälleaktivister samman med allt från kungar och militärer (som i Bangkok) till hindunationalister (som i Indien) för att stoppa ”skurkarna” i regering och parlament som

låt sig väljas av ”missledda, utbildade massor”. Det är som att se en gammal film på TCM – även om titeln nu är ”sequencing of democracy” istället för ”politics of order”.

Tanken med den konservativa strategin i Nordafrika och annorstädes var alltså att främja demokrati på lång sikt genom stöd till upplysta auktoritära ledare som antogs kunna främja modern social och ekonomisk utveckling, stabila politiska institutioner och rättssäkerhet. Och i arabvärlden hörde Tunisiens Ben Ali och Egyptens Hosni Mubarak till de allra främsta. Till sist fick även Libyens Muammar Gaddafi genom sin son Saif al-Islam stöd av Anthony Giddens och David Held vid London School of Economics liksom av premiärminister Tony Blair.

Men som vi vet blev det precis som på sextioalet inte någon modern ekonomisk utveckling eller rättsstat den här gången heller. Och nu har alltså den ’Arabiska Våren’ vänt historien och visat tydligare än någonsin att det krävs regimförändringar och omfördelning av makt för att det ska vara möjligt att bygga rättssäkerhet, mer demokrati och human ekonomisk utveckling. Så den stora frågan är vad som kommer att ske med alla förhoppningarna och vad som ersätter den konservativa strategin?

Clintons liberala modell for Nordafrika

Jag hinner inte läsa lokala nyheter om Egypten eller Tunisien, så jag vet för lite om kontexten. Men jag följde två liknande historiska fall, först Filippinerna 1986 då ”people power” manifestationerna fick Marcos att ge upp; och sedan Indonesien -1998 då studentdemonstrationerna fick den passiva medelklassen och de inhemska och utländska kapitalägarna att till sist ge upp Suharto. Och framförallt vet jag vad som hände efteråt, genom så kallad inbäddad forskning.

Sannolikt kan vi använda dessa fall (som minner mycket om utvecklingen i Nordafrika) i diskussionen om vad som kan hända med den ”Arabiska Våren” och vad man därför bör inrikta sig på i kontextuella studier. Låt mig begränsa mig till Indonesien som jag känner bäst, och som liknar Egypten i synnerhet.

Omedelbart efter att den konservativa strategin fallit samman i Indonesien inledde allt från ambassader till universitet och Ford Foundation intensiva strävanden att istället sprida den liberala demokratiseringsmodellen. På en konferens i Jakarta förklarade till exempel Prof. Alfred Stefan helt oförblommerat, ”We just give you the framework, you fill it in.”

Ändå blev resultatet relativt gott, i termer av att uppfylla de egna målen. Den statliga och militära makten nedmonterades och eliten anpassade sig till ekonomisk och politisk liberalism, inklusive väl genomförda val utan muslimska övertoner. Så nu säger bland andra utrikesminister Hilary Clinton, att Indonesien med världens största muslimska befolkning är en god modell för Nordafrika.

Men det finns en annan sida av saken också. Det ingick i den liberala modellen att prioritera eliten på demokratirörelsens bekostnad. Så det blev inga starka intresseorganisationer och inget medelklassparti och ännu mindre något arbetarparti. För

den demokratiska representationen sattes på undantag. Så de som kunnat slåss hårdast mot korruptionen och kämpa bäst för rättssäkerhet och hållbar utveckling har hållits tillbaka.

Men det betyder inte, att det helt enkelt är den gamla eliten som fortsätter att styra landet, om än utan Suharto och i formellt demokratiska former. Det är snarare så, att den del av eliten som tidigare härskade och den del som då var underordnad nu kompletterar varandra, bland annat för att den förra kan styra och ställa medan den senare är bra på att vinna val. Och oavsett bakgrund gynnas de flesta av privatiseringen och decentraliseringen av staten samt delegeringen av inflytande till civila (men sällan liberala) organisationer, inklusive moskéer och kyrkor. I denna kontext frodas den mäktiga eliten som helhet, omförhandlar sina positioner och använder pengar och formella regler till att monopolisera media och det politiska systemet, inklusive partier och lobbygrupper. Det är sant att den spirande korruptionen kritiseras. Men få bekämpar dem som betalar för den; och ännu färre stödjer dem som verkligen har intresse av att bekämpa den.

Demokratirörelsens kris

Kanske är detta ett sannolikt scenario även i Nordafrika? Eller kan den arabiska demokratirörelsen bjuda mer motstånd och erbjuda ett kraftfullare alternativ? Svaret beror delvis på om företrädarna kan bemästra liknande problem som i Indonesien.

Precis som i Nordafrika lyckades indonesiska demokrater inom media och kultur bygga viktiga alternativa kanaler för information och kommunikation. Och detta trots att de inte hade tillgång till dagens mobiler och twitter. Men efter Suhartos fall avstod aktivisterna från att komplettera de individualiserande medierna med organisationer vari alla måste ta ansvar för sitt chattande och med vars hjälp de kunnat bygga alternativa övergångslösningar och valallianser. Och då tappade rörelsen momentum, blev mindre relevant och tämligen maktlös. Initiativet övergick istället till eliterna som sponsrades av de liberala strategierna och som utvecklade övergångslösningar och snabba nationella och lokala val. Om jag förstått saken rätt befinner sig Tunisien och Egypten i ungefär samma situation.

Varför var det så svårt för de fragmenterade indonesiska pro-demokraterna att komma samman och forma ett politiskt alternativ? Svaret är enkelt: det fanns helt enkelt ingen god grund för någon av aktörerna att bygga ett sådant alternativ! Under den auktoritära regimen hade de olika grupperna och ledarna förhindrats att bilda breda organisationer och istället bildat små NGOer och nätverk som fokuserat särskilda frågor och rättigheter med specifika sponsorer och budgetar. Alternativt hade de knutit an till socio-religiösa grupper, motsvarande brödrskapet i Egypten. Så ingen av den fragmenterade demokratirörelsens egna projekt krävde ett brett gemensamt politiskt alternativ. Av samma orsak var det inte heller så viktigt med inre demokrati och representation. Och då blev det förstås också svårt att lita på varandra, att samordna

aktioner och organisationer, att agera kraftfullt i förhållande till staten och att vinna val. Istället fortsatte pro-demokraterna med rättighets- och anti-korruptionsorganisationer, lobbygrupper och självhjälpsrörelser i det civila samhället – med stöd av den liberala demokratiseringsstrategins sponsorer, vars budgetar och prioriteringar ofta undergrävde aktivisternas integritet.

Socialdemokratiskt alternativ?

Förutsatt att den ”Arabiska Våren” kommer att ställas inför liknande svårigheter är den sista frågan om det finns några alternativ till den liberala strategin och den politiska fragmenteringen av demokratiseringsrörelsen?

Tidigare erfarenheter tyder framförallt på, att det behövs bättre förutsättningar för demokratisering utöver friheter och allmänna val. Så att vanligt folk kan använda sig av demokratin och så att besluten verkligen kan genomföras och inte korrumpas. Det viktigaste för att nå dithän tycks vara att stärka länkarna (i) mellan olika pro-demokratiska krafter, (ii) mellan fri- och rättigheter och grupp- och klassintressen, och (iii) mellan pro-demokraternas krav och staten. Detta kräver i sin tur utvidgad demokratisk representation, i synnerhet för viktiga intresseorganisationer – som komplement till direkt deltagande, lobbygrupper och politiska val. Dessutom visar forskningen, att bättre representation inte bara kan byggas underifrån utan också kräver politiska reformer uppifrån som kan skapa bättre förutsättningar för representationen och länkarna som jag just nämnde. En vanlig beteckning för denna strategi är transformativ eller omdanande politik.

Ett exempel på att detta inte är omöjligt ens i närmast hopplösa kontexter är fredsprocessen i inbördeskrigets och tsunamins Aceh, på Sumatras nordspets. Genom överenskommelser om kraftigt förbättrad demokratisk representation i form av lokala partier och oberoende kandidater gick både rebellerna och regeringen med på att lägga ner vapnen, respektera kommande valresultat och bygga landet. Detta var verkligen inte bara Ahtisaaris förtjänst, men han fick Nobelpris för det. Dessutom kunde reformisterna inom gerillan och civilsamhälle-organisationerna gå samman och vinna val. Sedan lyckades de mindre bra med att styra och ställa. Men det berodde inte på för mycket folkligt deltagande, som företrädarna för den liberala modellen skulle hävda, utan bristen på intresserepresentation för arbetare, bönder, företagare och andra viktiga grupper vilka därför ägnade sig åt kontakter, nepotism och korruption istället. Dessutom gavs det inte ordentligt stöd till bättre administration och demokrati från horderna av biståndsgivare (inklusive Norge och Sverige) som utan politisk ryggrad nöjde sig med att ösa in pengar i husbyggen och annat efter tsunamin.

Jag vet inte vilket mer precist stöd vi kan ge den ”Arabiska Våren” för att undvika problemen och misstagen som vi känner från liknande situationer. Men jag vet att Skandinavisk socialdemokrati i varje fall historiskt lyckats bäst med sådan transformativ politik som saknats så mycket i bland annat Indonesien. Betänkt till exempel hur den nu

förstelnade pluralistiska korporatismen till att börja med stärkte breda representativa organisationer, möjliggjorde föreningen mellan välfärd och tillväxt och skapade förtroende för den offentliga sektorn. Eller tänk på hur viktigt det varit med krav underifrån på statligt stöd för att främja jämlikhet mellan kvinnor och män.

I fråga om demokratisering i det globala Syd kan man kanske därför säga, att vad som behövs är en socialdemokratisk demokratiseringsstrategi som går utöver den liberala som nu dominerar. Ironiskt nog fortsätter emellertid även vår egen socialdemokratis förhållande till det globala Syd att pendla mellan sextio- och tidiga sjuttitalens övertygelse om att demokrati först kräver sociala och ekonomiska omvälvningar, och dagens liberala tro på export av rättigheter, varor och kapital samt pengar till makthavarna för att de (i bästa fall) inte ska hugga ner skog.

Kanske kan dock pendlandet mellan ytterligheterna minska nu när den ”Arabiska Våren” visat på det grundläggande behovet av förändrat styre och mer demokrati. Visst är bistånd till demokratisering fortsatt extra svårt. Vi saknar ofta tillräcklig kunskap. Och det är folk på plats som måste slåss för att bli medborgare och samla kraft att förändra. Men partnerskap vore möjligt. För Skandinavien har relevanta historiska erfarenheter. Och även oljestinna norska socialdemokrater måste samarbeta med likasinnade i det globala Syd om vårt behov av export och deras behov av tillväxt verkligen ska kunna förenas med den välfärd och miljö som vi vill främja på båda håll.

Olle Törnquist (Professor i statsvetenskap och utvecklingsforskning)

Fotnot: Den som är intresserad av liknande frågor och referenser hänvisas till web-informationen om masterkurserna STV 4347 ”Linkages between politics and society in developing countries” och STV 4349 ”Transformative politics in South-North perspective” med tillhörande litteraturlistor, vilka uppdateras inom kort. Kurserna ges i samarbete mellan Statskunskap med inriktning på utvecklingsstudier (ved undertecknad) och Politisk Geografi (ved Prof. Kristian Stokke).